

POETIC SIGNS IN THE SCENERY OF SADOVEANU

Mariana Flaișer, Prof., PhD, "Gr. T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Iași

Abstract: There is a vast bibliography about the art of scenery in the prose of Sadoveanu in the history of the Romanian literature, insisting on synesthetic elements that bring, through a balanced presence, a plus of ineffable to the sensory perception of nature.

Not that much emphasis was put on the poetic sign of smell and of perfume in the work of Sadoveanu, that, we have to say, although it does not have such an obsessive presence like the one of the sound or of the color, has the role of completing the image of the scenery from the writings of the prosaist.

By selectively analyzing the writings of Sadoveanu, we find that the motif of smell represents a constant of great plasticity. In the semantic field of perfumes lexical elements that explain perception, diffusion, narcotization under the influence of olfactory sensations appear.

The syncretism from the scenery of Sadoveanu and the synesthetic vision represent an état d'âme, assuring beauty and originality to the literary work.

Keywords: scent, narcotization, plasticity, color, scenery.

Comentariile privind arta descrierii naturii în proza lui Mihail Sadoveanu evidențiază înclinația scriitorului către detaliul vizual complinit de senzații auditive. Culori, forme, umbre și lumini împreună cu sonurile atât de variate ale codrului, ale apelor, sunt elemente poetice care se întrepătrund echilibrat în proza sadoveniană. Mărturisiri proprii, sau gânduri trimise prin vorbele unor personaje, conturează o stare de spirit, o dragoste nemărginită pentru natură pentru câmpiile nesfârșite, pentru păduri sau munte: „M-a interesat întotdeauna peisajul în orice împrejurare, în orice clipă a vieții, fără să mă obosească, fără să mă plictisească, m-a interesat nu cu voința mea ci numai printr-un fenomen de participare și simbioză. Mă încorporez lucrurilor și vieții. Am simțirea că totul trăiește în felul său particular, brazdă, stâncă, ferigă, tufiș de zmeură, arbore și tot ce pare nemișcător, faptul de a avea o asemenea cunoaștere mă face să iau parte la viața tainică a stâncii, arborelui, zmeurii și ferigii”¹. Este evident că în mijlocul câmpiilor cu „ierburi pletoase”, sau al pădurii, scriitorul nu analizează detașat efectele culorilor sau ale muzicalității sunetelor, ci transpune instinctiv toate vibrațiile care-i vin din jur, declanșând sentimentul de uniune plenară cu natura: „Cerule curat, cadrul tainic, apa neliniștitei Moldove, muntele albastru... îmi intrau în ochi toate culorile lumii, simțeam în nări și-n suflet miresme jilave ascuțite”².

Exegeza sadoveniană subliniază când primordialitatea vizualului asupra auditivului, sau, dimpotrivă, a elementului sonor asupra picturalului, amintind și de interferența cu semnul poetic al miresmei, într-o lume dinamică animată de palpitul vegetației sau al viețuitoarelor, astfel încât peisajul sadovenian poate fi definit drept un fenomen literar complex marcat de

¹ Mihail Sadoveanu, *Ani de ucenicie*, Editura *Cartea Românească*, București, 1944, capitolul III, p. 162.

² M. Sadoveanu, *Strop de rouă, după fascinația tiparelor*. C. Ciopraga, Mihail Sadoveanu, *Imagine*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 163.

prezențe senzoriale diverse, care ilustrează folosirea cu rafinament a sinesteziei. În scrierile marelui prozator se întâlnesc frecvent exemple de armonizare a multiplelor elemente sinestezice: „În liniștea aceea adâncă, cântecele privighetorilor, trilurile tremurau, zburau pe sub văzduhul înstelat în *miresmele pomilor din livezi*” (Sadoveanu, 1991, p. 273.); „câmpia Moldovei, cu miriștele lungi... cu fânețele neclintite în lumina orbitoare, se desfăcu în toate părțile, până la dealurile depărtate care sprijineau cerul alburii de secetă. Nu se simțea nici cea mai mică fâlfâire de vânt. *Un miros cald de fânețe* plutea în lumina lui august. În depărtări se zăreau sate ca într-o pulbere mistuitoare... în întinderi, pe lângă crânguri, cositori răzbăteau mlădiindu-se prin valurile ierbii și coasa suna așa de ascuțit și de ritmic” (Sadoveanu, 1987, p. 307.).

Referitor la particularitățile descrierilor de natură sau la arta peisajului sadovenian, criticii literari și lingviștii români ajung la un consens, găsind în cumpănirea efectelor sinestezice din peisagistică punctul forte al scrisului marelui prozator³. Dintre toate elementele poetice care se întrepătrund în peisajul sadovenian, *semnul poetic al miresmei* a fost, poate, cel mai puțin analizat. De altfel, *mirosul* este considerat un fel de „cenușăreasă” între celelalte simțuri producând o delectare mai puțin divină decât cea provocată de imagini și sunete și care contribuie cel mai puțin la cunoștințele spiritului omenesc⁴. În pofida acestor păreri, unii poeți și prozatori fructifică în operele lor motivul miresmei, al parfumului. Ca și M. Eminescu, Sadoveanu leagă *semnul poetic al miresmei* de prezența aerului cald, a fânețelor, a florilor, a duhului pădurii. D. Irimia, care a analizat *semnul poetic al aerului la Eminescu* remarcă „caracterul ascensional, absolutizarea trăsăturii semantice *libertate a aerului*”⁵. În exemple de tipul: „ca stelele sunt musculițele și umplu *aerul cel cald cu o lumină prin frunze, fluturi, cu o lumină verzuie, clară, aromată*”; „o raclă mare-i lumea unde în loc de aer e un *aur topit* și transparent, *mirositor și cald*” (Eminescu, 1964, pp. 184, 133). În viziunea poetului, aerul cald înalță miresmele și le intensifică.

În același registru, M. Sadoveanu notează: „Prin fânețe înflorite învăluite de *miresme calde*” (Sadoveanu, 1991, p. 207), „în *mirosul ațățător* al pădurii creștea în mine puterea vieții, șuietul domol al vântului în frunzișuri îmi mângâia auzul și ce strălucire vie și ce *mireasmă ascuțită, amețitoare* aveau florile din poienile de la margine” (Sadoveanu, 1991, p. 95); „fânețele ne trimit pe boarea fină *miresme calde*” (Sadoveanu, 1991, p. 191); „pânza livezilor din Rădășeni... răsuflau așa de dulci și *așa de calde*, așa de *tainice miresme*, livezile

³ Plecând de la afirmația lui Tudor Vianu „Este uimitor, deci, studiindu-l pe Sadoveanu, să constăți cât de reduse sunt elementele vizualității în proza lui și cum puterea lui evocatoare se sprijină într-o proporție copleșitoare pe factorii audiției”, G. Istrate opiniază că în descrierile de natură ale lui Sadoveanu, îmbinările vizualității cu elementele de audiție sunt echilibrate (cf. G. Istrate, *Vocabularul operei lui M. Sadoveanu*, în volumul *Limba română literară. Studii și articole*, Editura Minerva, București, 1970, p. 270). Analiza poetic-impresionistă a criticului C. Ciopraga surprinde accentele sinestezice ale peisajelor din Sadoveanu: „Reverii sadoveniene constituite din viziuni fluide, tonice, țin de o mitologie personală la intersecția picturii cu muzica, rezultatul fiind un impresionism tandru, amplă *imago vaporoso*” (cf. C. Ciopraga, *op. cit.*, p. 175). Păreri similare întâlnim la Eugen Luca în lucrarea *Sadoveanu sau Elogiul Rațiunii*, Editura Minerva, București, 1972, p. 270, unde se precizează: „Poet primitiv... întruchipând sălbaticul pur, Sadoveanu are percepția vie, frustă, nealterată a semnelor... și a tăcerilor, a culorilor înfățișându-i-se într-o infinitate de nuanțe, a miresmelor de o inepuizabilă bogăție și ele”.

⁴ Mădălina Diaconu, *Despre miresme și duhori*, Editura Humanitas, pp. 20-21, 24.

⁵ D. Irimia, *Direcții de semnificare a semnelor poetice în creația poetică eminesciană*, în *Revista Limba Română*, nr. 9 – 10, an XVIII, 2008, Chișinău, p. 3.

înflorite” (Sadoveanu, 1991, p. 274); „*un miros cald de fânețe* plutea în lumina lui august” (Sadoveanu, 1987, p. 307).

Eminescu nota obsesiv în poemele sale prezența parfumurilor florale, a miresemelor dumbrăvilor sau a câmpurilor verzi: „flori răspândesc *adormite miroase* ca *mirosul proaspăt al verzii păduri*” (Eminescu, 1964, p. 189).

Sadoveanu se distinge prin imaginea ușor melancolică, tristă, la trecerea momentului deplinei înfloriri și la apariția semnelor uscăciunii, a degradării vegetalului: „scoțurile colorate, cu mirodenia florilor uscate... / Două odăi pline cu *miros de flori uscate*” (Sadoveanu, 1988, pp. 33, 38); „în odăița ei plutea un *miros ușor de ierburi uscate*” (Sadoveanu, 1995, p. 294).

Perisabilitatea florilor, *miresmele triste* care se ridică din mănunchiurile uscate de ierburi amintesc de trecerea prea grabnică a vieții omului: „*mireasma de flori vechi a mormântului fără cruce, fără lacrimi, fără amintire...*” (Sadoveanu, 1991, p. 185); „*miresme dulci*, abia simțite de stânjenei și de lăcrămioare, suiau până la mine ca mângâieri de *dincolo de morminte*” (Sadoveanu, 1988, p. 202).

Locul în care, din nou, versul eminescian și fraza sadoveniană se încarcă de aceleași miresme este cel al spațiului religios în care *arome de tămâie, smirnă* și mănunchiuri uscate de *busuioc* sunt prezențe constante în viața românului creștin: „Pe-a icoanei policioară, *busuioc uscat* și mintă umplu casa de-o *mireasmă piperată și prea sfântă*” (Eminescu, 1966, p. 27); „flori albastre tremurânde în *văzduhul tămâiet*” (Eminescu, 1964, p. 89); „*mireasma de busuioc uscat*, mireasma florii pe care-o poartă în sân fetele mari” (Sadoveanu, 1996, p. 24); „*puternicul miros al rășinei* brazilor deodată ne împresoară, ne intră în suflet... *mirosul rășinei* se amesteca cu *mirosul tămâiei* și cântări smerite se înălțau sub bolțile de piatră” (Sadoveanu, 1991, pp. 202, 204).

Subliniam în legătură cu parfumul fânețelor, al miriștilor uscate din peisajul sadovenian înclinația scriitorului către momentul trist al ultimei suflări a vieții vegetalului.

Mirosul materiei vegetale în descompunere, miresmele mълului cald, ale stufului putrezit al bălților învăluie constant multe din peisajele lui Sadoveanu: „un vânt cald cu *mirosuri de pe bălțile stătute*” (Sadoveanu, 1996, p. 87); „meseria aceasta fără odihnă de pescar și vânător îi intrase în sânge cu *miasmele*, cu frigurile, cu *duhurile bălții*” (Sadoveanu, 1987, p. 26); „un vânt abia simțit aducea *miasmele ascuțite, calde ale mълului și ale stufărilor putrezite*” (Sadoveanu, 1987, p. 27).

În contrast cu spațiile largi ale câmpurilor dominate de narcotizante miresme de fânețe și flori uscate apar grădinile și livezile în care delicate arome de flori nuanțează senzațiile olfactive și coloristice: „*miresmele de livezi înflorite*” (Sadoveanu, 1996, p. 6); „*trandafirii împrăștia un miros dulce, mireasma rozetelor*” (Sadoveanu, 1996, pp. 175, 191); „*dulcea mireasmă* abia simțită a *stânjeneilor violeți, o mireasmă de tei înfloriți adie*” (Sadoveanu, 1987, pp. 45, 55); „un *miros ațâțător de trandafiri, de micșunele, de crin, de tei înfloriți ... parfumul otrăvit al crinilor*” (Sadoveanu, 1985, p. 358); „*miresme dulci de stânjenei și de lăcrămioare; miresmele liliacului*” (Sadoveanu, 1988, pp. 358, 201, 78).

G. Călinescu, Edgar Papu și alții, în comentariile lor privind opera poetică eminesciană, au subliniat faptul că pomii preferați ai poetului erau *teiul, salcâmul și răchițele* iar între flori, *trandafirii, garoafele și crinii*. Varietatea speciilor de arbori, florile de o

diversitate extraordinară care se întâlnesc în peisagistica sadoveniană fac anevoioasă descifrarea unor preferințe pentru o anumite floare sau un anumite copac. Totuși, insistența cu care scriitorul privește câmpurile încărcate de *fânețe și flori uscate* poate duce la concluzia că aceste motive poetice reprezintă constante ale peisajului sadovenian și, cu siguranță, elementele vegetale preferate de autor.

Între aromele pe care vânătorul și pescarul Sadoveanu le simte în peregrinările și popasurile sale prin satele de munte sau în Deltă, la mânăstiri sunt cele referitoare la vinuri, poame, bureți și bucate: „*bureții aceștia după ploaie aveau un miros ascuțit*” (Sadoveanu, 1991, p. 49); „să facem niște *ceaiuri*. Când om bea să închidem pe jumătate ochii printre *aburii parfumați* și să ne gândim la alte vremuri” (Sadoveanu, 1991, p. 47); „un *miros plăcut de pui fript* îmi gădila nările, și din când în când pieria la o adiere ușoară de vânt ce aducea din umbră *mirosul mustului care fierbea*” (Sadoveanu, 1991, p. 49); „*prunele calde răspândesc miresme dulci în tot satul*” (Sadoveanu, 1991, p. 276); „*miroase dulce a coajă de măr, a zahăr ars; miros dulce și ascuțit are vinul fiert cu scorțișoară; țigănci tinere aduc în fumegarea mirodeniilor fripturi boierești la masă*” (Sadoveanu, 1987, pp. 66, 156, 257).

Un amplu inventar al termenilor pentru semnul poetic al *miresmelor* aflăm în poemele eminesciene: *parfum, profum, mireasmă, miros (miroase), aromă, balsam, boare, suflare, suflet de mireasmă* și verbele corespunzătoare: *a mirosi, a amirosi, a îmbălsăma, a bălsăma, a aromi, a sufla miroase, a respira miroase, etc.*, verbe ale difuziei, ale disipării parfumurilor în natură. La Sadoveanu, registrul sinonimelor care numesc *mireasma* cumulează termeni ca: *mirodenie, mireasmă, miroaznă, miros, miroase, iz, miasme*. Cea mai mare frecvență o înregistrează termenii *mireasmă* și *miros*. Acestor termeni prozatorul le adaugă atribute care fac ca percepțiile olfactive să capete intensitate și multiple nuanțe: *miros mai aspru, miros ascuțit* (Sadoveanu, 1991, p. 257); *mireasmă fină, miresme calde* (Sadoveanu, 1991, p. 213); *miros dulce, miros ușor* (Sadoveanu, 1996, pp. 175, 294); *miresme dulci, tainice miresme, miros tare de pădure, parfumul uscat al miriștilor, mireasmă ascuțită amețitoare* (Sadoveanu, 1991, pp. 276, 274, 3, 95), etc.

Vorbind despre bogăția sinonimelor⁶ pentru *mireasmă* și bogăția vocabularului sadovenian în general, G. Istrate subliniază „tendința spre precizie a scriitorului, cunoașterea profundă a numelor populare de plante și de animale... [care] fac, în adevăr, ca vocabularul lui Sadoveanu să nu găsească termen de comparație cu nici un alt scriitor” (Istrate, 1970, p. 337). În acest sens, termenii, mai mult sau mai puțin sinonimi, pentru *mireasmă* sunt o dovadă a căutării unor cuvinte expresive care să fie în consonanță cu întregul, să reușească, să desăvârșească atmosfera unui peisaj sau a acțiunii.

G. Ibrăileanu vede în creațiile peisagistice sadoveniene pagini poetice inegalabile și-l numește pe scriitor „acest magician al stilului”. Comentând nuvela *La noi în Viișoara*,

⁶ Despre „funcțiile sinonimelor” în opera lui M. Sadoveanu vorbește pe larg G. I. Tohăneanu în lucrarea *Arta evocării la Sadoveanu*, Editura Facla, Timișoara, 1979, p. 91 – 184. Autorul este de părere că „cea mai importantă, mai bine reprezentată dintre funcțiile sinonimelor în limba literaturii artistice este, la Sadoveanu, aceea de evitare a repetiției” (p. 92). O altă lucrare care are în *Introducere* o prezentare completă a studiilor despre sinonime în opera lui M. Sadoveanu este *Stilistica sinonimelor în opera lui Mihail Sadoveanu* a Doinei Iliasa Frigură, Editura Litera, București, 1980, p. 9. Autoarea este de părere că „în opera lui Sadoveanu, sinonimele dobândesc o valoare stilistică, servindu-i scriitorului la crearea atmosferei epocilor evocate, la regăsirea plastică a limbajului eroilor săi, la caracterizarea lor în funcție de limbaj” (cf. Doina Iliasa Frigură, *op. cit.*, p. 135).

Ibrăileanu notează: „în volumul acesta sunt descripții magnifice de natură... În privința poeziei naturii arta domnului Sadoveanu întrece uneori realitatea... Nu cunosc altă « literatură » care să stârnească din cele mai adânci ascunzători ale sufletului, sentimente care parcă muriseră pentru totdeauna...”⁷. Într-adevăr, în peisajul sadovenian imaginile plastice, elementele auditive, chinestezice, olfactive, realizează o țesătură poetică de-o inegalabilă frumusețe. Sincretismul din opera lui Sadoveanu, viziunea sinestezică, reprezintă un etat d’âme asigurând originalitatea operei literare.

Bibliografie

- Ciopraga, 1981: Constantin Ciopraga, *Mihai Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare*, Editura Eminescu, București
- Diaconu, 2007: Mădălina Diaconu, *Despre miresme și duhori*, Editura Humanitas, București
- Eminescu, 1964: M. Eminescu, *Opere alese*, Editura pentru literatură, București, vol. I
- Eminescu, 1965: M. Eminescu, *Opere alese*, Editura pentru literatură, București, vol. II
- Frigură, 1980: Doina Iliana Frigură, *Stilistica sinonimelor în opera lui Mihail Sadoveanu*, Editura Litera, București
- Ibrăileanu, 1972: G. Ibrăileanu, *Opere*, vol. II, Editura Junimea, Iași
- Irimia, 2008: D. Irimia, *Direcții de semnificare a semnului poetic aer în creația poetică eminesciană*, în Revista *Limba Română*, nr. 9-10, an XXVIII, 2008, Chișinău
- Istrate, 1970: G. Istrate, *Limba română literară. Studii și articole*, Editura Minerva, București
- Luca, 1972: Eugen Luca, *Sadoveanu sau Elogiul pătimirii*, Editura Minerva, București
- Sadoveanu, 1981: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. I
- Sadoveanu, 1985: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. II
- Sadoveanu, 1986: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. III
- Sadoveanu, 1987: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. IV
- Sadoveanu, 1988: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. V
- Sadoveanu, 1991: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. VI
- Sadoveanu, 1996: M. Sadoveanu, *Opere*, Editura Minerva, vol. VII
- Tohăneanu, 1979: G. I. Tohăneanu, *Arta evocării la Sadoveanu*, Editura Facla, Timișoara, 1979

⁷ G. Ibrăileanu, *Opere*, Editura Junimea, Iași, vol. II, 1972, p. 208 – 209.